

Hannäs Hembygdsförening

Torpvandring på Grävsätter

Torpvandring från Kyrkan via Vinåsen, Ståltorp, Mantorp, Ulriksdal och Ulriksberg till Breviksnäs söndag 9 juni 2002

Grävsätter Vinåsen

Winåsen omnämns som mindre oskattlagt torp i beskrivningen från 1780. Torpet brukades under huvudgården.

Om någon torpare har brukat torpet, har det i så fall skett före 1895. Vinåsen har nog snarare varit statbyggnad eller backstuga, för i husförhörslängden är det endast statardrängar och arbetare som bor där.

De sista som bodde permanent var f.d. arrendatorn Axel Karlsson och hans fru Gärda, Axel till sin död 1947 och Gärda till sin död 1956. Därefter har torpet varit fritidsbostad.

Boningshuset är 9,4 m långt, 4,1 m brett och 3,2 m högt, av rödfärgat brädfodrat timmer under tak av tegel, inrett till kök och kammare samt vidbyggd förstuga.

Bodbyggnaden var 6,15 lång, 4 m bred och 2,6 m hög, av stolpar och rödfärgade brädor under snedtak av stickor.

Ladugård och **bodbyggnad** har funnits på andra sidan av vägen, mot kyrkan, vilket syns lite otydligt på ett kort.

Grävsätter Ståltorp - $\frac{1}{8}$ mantal

Ståltorp finns omnämnt i samband med att det tillkom till Grävsätter genom nyskattläggning 1675. Sammanslagning av fastigheten med huvudgården skedde 1940.

Komminister Thure Ekenstam kom till Hannäs 1827 strax efter sin prästvigning, och stannade här till sin död 1848. Änkefrun Elisabeth Ekenstam med sina fyra barn flyttade till Ståltorp 1852. Betty bodde där till sin död 1877. Endast dottern Ebba var skriven i Ståltorp även efter moderns död, men svagsint och permanent intagen på Wadstena hospital från 1869.

Karl Gustaf Wigren, f 1864 i Tryserum, och Lilia Paulina Kristina, f Andersson 1869 i Ukna, var de sista arrendatorerna i Ståltorp 1917-36. De hade två kor och två svin.

Algot och Edit Anina Katarina Hanström var de sista som bodde permanent i stora huset. De flyttade in 1939, Edit Anina Katarina dog 1958 och Algot flyttade 1960.

I flygeln bodde Mimmi Johansson och hennes mamma Elin Matilda Johansson. Elin Matilda dog 1955 och Mimmi flyttade 1961.

Därefter blev Ståltorp fritidsbostad. Den ägs nu av Sven och Anette Kristiansen, som köpte fastigheten 1995.

Logen vid vägskalet tillhörde huvudgården, och däri fanns ett tröskverk. Röe lada, som den kallades, revs i början av 1950-talet.

Mellan logen och Ståltorp fanns en backstuga, vilket framgår av ett kort med både stugan och logen.

Boningshuset är 9,6 m långt, 8,4 m brett och 4,2 m högt, av slamfärgat brädfodrat timmer, täckt med tegel, samt tillbyggnad 4,9 m lång, 8,4 m bred och 8,6 hög, av slamfärgade plank under planktak. Undre våningen är indelad i förstuga, förmak, sal, sängkammare, jungfrukammare och kök samt skafferier. Vindsvåningen innehöll vind och röstkammare.

Flygelbyggnaden är 9,3 m lång, 6,4 m bred och 3,2 m hög, av rödfärgat brädfodrat timmer, täckt med tegel, inredd i förstuga, stuga och kök samt förstukvist.

Logen var så gammal och förfallen att den ej ingick i syn.

Visthusboden var 5,1 m lång, 3,8 m bred och 2,7 m hög, av rödfärgat brädfodrat timmer under tegeltak.

Hemlighuset var 3,45 m långt, 2 m brett och 2,25 m högt, av stolpar och rödfärgade brädor under snedtak av brädor, innehållande två rum.

Vedskjulet var 3,5 m långt, 4,35 m brett och 2,15 m högt, av stolpar och rödfärgade brädor under snedtak av brädor.

Hannäs Hembygdsförening

Torpvandring på Grävsätter

Logen, ”röe lada” tillhörande huvudgården, var 32 m lång, 13,6 m bred och 4 m hög, av stolpar och rödfärgade brädor under sticktak.

Mantorp

Utdrag ur Marie Edstrands projektarbete 1982/83 om markanvändningen i Mantorps by:

Vid storskiftet 1792 fanns fem gårdar i Mantorps by. På byägorna eller strax utanför låg tre torp. Gårdarna låg i en klunga i sydvästra delen av byn. Efter laga skiftet 1854 låg endast två gårdar kvar på den ursprungliga platsen, de andra flyttades ut. De tre torpen fanns kvar och det hade tillkommit ytterligare fem torp.

När bebyggelsen ökade förbättrades vägnätet, framförallt med den nya vägen längs sjökanten (Breviksnäsvägen) till grannbyn Nora.

På den ekonomiska kartan från 1941 finns endast fyra av de fem gårdarna kvar. Däremot har bebyggelsen ökat, flera hus har kommit till. 1979 har ytterligare förändringar skett. Bygränsen har flyttats eftersom de två gårdarna i den ursprungliga byn då tillhör Grävsätter.

Enligt Olle Stenbergs anteckningar har följande torp har brukats under Mantorp:

Carlsborg	”Metarestället” Torpet utbröts ur Mantorp vid laga skiftet. Affär i början på 1900-talet.
Kulltorp 1	”Skomakarstället” enligt Johnny Blohm
Kulltorp 2	Kallat Sjövik i början av 1900-talet
Närstad	Borta 1845
Linaborg	Huset ägdes av Hannäs församling och fattigvård och användes till inhysning av de fattiga /fram till 1888/. Det revs 1910 och timret togs till det nya ålderdomshemmet /Sockenmagasinet enligt Lars Carlsson/.
Lindhem	Berthold Hjalmarssons affär och bostad
Lillsätter	Backstuga senare kallad ”Snuggetull”. Riven på 1980-talet.
Carlstorp	Raserat 1913
Christinelund	Bytte 1893 namn till Wialund.
Petersborg	Backstuga riven på 1910-talet.
Borg	
Lindbo	

Sammandrag ur tre tidningsartiklar (1978/79/94) om Ida Wallén i Mantorp:

”Jag skulle inte vilja flytta för allt smör i Småland!”

Utan TV, telefon, elektricitet eller rinnande vatten levde Ida Wallén i en av de två gårdarna i den ursprungliga byn Mantorp. Hennes föräldrar började arrendera gården av Domänverket 1916 och det fortsatte Ida med. Idas far drev lantbruk i liten skala. Torpets mark var inte mer än två och ett halvt tunnland och de hade två kor, en gris och några höns. Det var knapert ibland och det blev aldrig något över, men de led aldrig någon nöd. Hennes mor dog rätt tidigt, och sedan hushållade hon för sin far under nästan 30 år tills han gick bort 90 år gammal. Ida fick mat och husrum hos honom och ibland några kronor till kläder också. Hon tyckte att hon hade ett bra liv som hemmaflicka. Förutom arbetet hemma gick hon runt och hjälpte bönderna med att ta upp potatis och hjälpa till med tvätten och fick

Hannäs Hembygdsförening

Torpvandring på Grävsätter

lite betalt för det. Men hon tjänade aldrig så mycket att hon behövde deklarerat och betala skatt. När Ida fick folkpension ansåg hon att hon levde som en herreman.

Huset är byggt på 1850-talet, timrat i två våningar och innehåller tre rum och kök. Hyran var ända fram till början av 1970-talet 50 kr om året. När Idas far gick bort höjdes hyran till 500 kr och strax därefter till 1000 kr. Ändå hade hyresvärderna varken moderniserat eller kostat på något underhåll under alla år. Inte ens järnspisen i köket var utbytt.

Ida levde i över 80 år utan det moderna livets bekvämligheter. Hon hade ingen elektricitet, inget kylskåp, inga köksmaskiner, ingen brödrost, ingen TV, inget rinnande vatten, ingen spoltoalett och inget badkar. Vatten hämtade hon i en källa 50 meter från huset eller hos grannen när källan sinade. Huset höll Ida varmt med vedspis och kamin samt innanfönster med fönstervadd. Hon tyckte det var roligt att hugga ved och bära den från vedboden på andra sidan vägen. I trädgården odlade Ida potatis och andra rotfrukter för eget behov. Och hon bakade sitt bröd i järnspisen. Hon levde sitt vardagsliv med utedass och vatten- och vedbärning.

- Teve är inte så mycket att ha, sa Ida. Jag klarar mig bra med min gamla transistorradio. Fotogenlampan räcker bra att läsa i. Så finns det ju stearinljus. Det ger stämning. Jag är inte van vid annat.
- Men nog skulle det vara bra om man hade vatten inomhus. Källan på gården är inte bra som dricksvatten. Och ibland sinar den.
- Men man ska nog inte ha det för bekvämt, filosoferade Ida. Då blir man bortskämd och det är inte bra för kroppen. Man måste röra på sig.

Ida har aldrig varit sjuk. Och skratta verkar hon göra jämt.

- Jag har allt det jag behöver, sa kvinnan som sex på morgonen klev ur sängen för att göra upp eld i spisen och sedan sätta på morgonkaffet.

För två år sedan fick Ida ställa om sig till alla nymodigheter som är vardag för de flesta av oss, när hon flyttade till Servicehuset i Falerum.

Grävsätter Ulriksdal

Ulricsdal är omnämnt som mindre oskattlagt äldre torp i beskrivningen från 1780. Man kan antaga att det är uppfört under häradshövding Carl Ulrik Silfversparres tid som ägare av Grävsätter och således inte äldre än från 1750. Torpet brukades under huvudgården.

Den siste torparen var Karl Gustav Magnusson, f 1839 i Hannäs, som tog över torpet 1863 efter sin far Magnus Jonsson, f 1801 i Ukna och mor Eva Nora Larsdotter, f 1798 i Ukna. De flyttade till Hannäs 1828. Modern var ofärdig och svagsint. Karl Gustav brukade torpet tillsammans med sin syster och piga Karolina Magnusdotter, f 1836 i Hannäs fram till sin död 1904. I husförhörslängden anges att torpet är raserat 1905. Karolina bodde kvar till 1907. Därefter var Ulriksdal öde.

1,40 har åker och 0,70 har äng brukades vidare av arrendatorn i Kulltorp, Johan Johansson åtminstone till mitten på 1920-talet. Boningshuset finns med i arrendet till 1921, men hade utgått 1922, rivet eller utsynt, medan ladugården fanns kvar till 1926. Brukaren av Ulriksdal ålåg varje år dels att kontant betala och dels att på egen kost, med egna redskap och egna dragare för Grefsets kronopark utföra skogsarbete:

1919-22	Fyrtio (40) kronor	10 dagar
1922-23	Sextio (60) kronor	20 dagar
1923-26	Fyrtiofem (45) kronor	20 dagar

Husgrunden är 6 m lång och 3,7 till 5,3 m bred med spisröse.

Ladugårdsgrunden är 6,45 m lång och 5,8 m bred med körbro.

Hannäs Hembygdsförening

Torpvandring på Grävsätter

Grävsätter Ulriksberg

Ulriksberg uppfördes mellan 1780 och 1814, troligen under häradshövding Carl Ulrik Silfversparres tid som ägare av Grävsätter, alltså senast 1807. Torpet brukades under huvudgården.

I husförhörslängden från 1814 var Petter Löfqvist, f 1784 i Hannäs, med hustru Greta Larsdotter, f 1787 i Hannäs, torpare. De hade två barn, dottern Hedda, f 1813 i Hannäs och sonen Petter, f 1816 i Hannäs.

De sista torparna var Lars Persson och Maja Abrahamsdotter. Maja dog 1828 och Lars flyttade därifrån 1830. Därefter var Ulriksberg obebott.

Husgrunden är 5,3 m lång och 3,7 m bred med spisröse.

Källargropen är 2 m lång, 1,55 m bred och 1 m djup utan ingång.

Rumma Breviksnäs

Carl-Erik Stålbom berättar:

Både min far, Carl-Henrik, och min farbror, Adolf, ”slog fräken” i Vindommen under min barn- och ungdomstid omkring 1930-talet. ”Slå fräken” betydde att man slog vassen till kofoder utmed härtill lämpliga sjöstränder, Adolf vid Kolviken och Carl vid spängerna (på Solvestasidan mitt emot Prästudden).

I samband med farbror Adolfs fräkenslåtter i Kolviken ett år hände en episod som är värd att ihågkommas. I Breviksnäs bodde då en skomakare, Gustavsson, som ofta blev omtalad, och när ni läst följande förstår ni varför:

Han satt vi sin läst och nubbade fast ett par ovanligt tjocka lädersulor på ett par stövlar, då Adolf kom med sina och ville ha dem halvsulade. Adolf sa ungefär följande:

- Jag vill ha såne där sulor jag också, kan jag få det?
- Naturligtvis, naturligtvis, det går bra det.

Glad i hågen gick Adolf hem och ännu gladare blev han, då han senare såg på de halvsulade stövlarna. Vilka sulor, det var något att slita på, de skulle komma att hålla länge.

Så var det dags för fräkenslåtter, nu kom stövlarna väl till pass. Han tog dem på sig och följde sina söner till Kolviken. De fick som vanligt gå i vattnet och finna sig i att vara våta nertill, medan han som vanligt såg till att vattnet inte översteg stövelskaften. Halvsulningen var tydligen välgjord, ty inte en droppe vatten kom in i någon av stövlarna.

Men så blev det matdags, och både han och sönerna kom upp på den allmänna grusvägen, som gick förbi deras tomt. Nu först kände Adolf att det gjorde ont i fotsulorna vid varje fortsteg, han kände de större gruskornen, det kändes som om han gick på bara de tunna bindsulorna närmast fötterna. Han tog av sig en stövel, och sannerligen, han gick på bara bindsulorna!

Då gick hans ögon tillbaka till sjön, där han nyss gått, och där flöt de tjocka stövelsulorna på vattnet, och de flöt lätt, ty det visade sig vid en av sönerns omedelbara kontroll, att sulorna bestod av ihoplammade pappbitar med utsidorna överdragna av läderfärg.

En sten kastad i vatten sprider ringar, som strax efter upphör, men två läderfärgade pappbitar på samma vatten sprider ringar som blir mycket större och varar mycket längre.

Källor för Grävsätterstorpen: Syneprotokoll ur Grävsätters gårdsarkiv och arrendekontrakt från Domänverket samt Hannäs Husförhörslängder.